

Sygn. akt V CSK 636/16

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 7 lipca 2017 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Jacek Gudowski (przewodniczący)

SSN Anna Owczarek (sprawozdawca)

SSN Marta Romańska

Protokolant Izabella Janke

w sprawie z powództwa W. B.

przeciwko P. Spółce z o.o. w W.

o zapłatę,

po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Cywilnej w dniu 7 lipca 2017 r.,

skargi kasacyjnej strony pozwanej od wyroku Sądu Apelacyjnego w (...)

z dnia 19 lipca 2016 r., sygn. akt I ACa (...),

I. odrzuca skargę kasacyjną w części dotyczącej zaskarżenia orzeczenia o uchyleniu wyroku Sądu Okręgowego w K. z dnia 2 czerwca 2015 r., sygn. akt I C (...) i umorzeniu postępowania (pkt 1), odrzuceniu apelacji (pkt 2) oraz oddaleniu apelacji (pkt 3b i pkt 4),

II. uchyla zaskarżony wyrok w części zmieniającej wyrok Sądu Okręgowego w K. z dnia 2 czerwca 2015 r., sygn. akt I C (...) (pkt 3a, 3c, 3d) oraz w części orzekającej o kosztach postępowania apelacyjnego (pkt 5, 6, 7) i w tym zakresie przekazuje sprawę Sądowi Apelacyjnemu w (...) do ponownego rozpoznania,

pozostawiając temu Sądowi rozstrzygnięcie o kosztach postępowania kasacyjnego.

UZASADNIENIE

Powód W. B. wniósł o zasądzenie od pozwanej P. sp. z o.o. w W. kwoty 188.100 zł z odsetkami od dnia 16 kwietnia 2013 r. tytułem wynagrodzenia za bezumowne korzystanie z nieruchomości, włącznie ze strefą kontrolną, na skutek posadowienia na niej rurociągu gazowego, obejmującego okres od dnia 16 kwietnia 2003 r. do dnia 16 kwietnia 2013 r.

Wyrokiem z dnia 2 czerwca 2015 r. Sąd Okręgowy w K. oddalił powództwo stwierdzając, że nie zostało obalone domniemanie dobrej wiary posiadania pozwanej i jej poprzedników prawnych. Uwzględnił ponadto zarzut przedawnienia przyjmując, że roszczenie o wynagrodzenie przeciwko posiadaczowi w dobrej wierze powstaje z chwilą, gdy dowiedział się o wytoczeniu przeciwko niemu powództwa windykacyjnego lub otrzymał wezwanie o zapłatę. Wskazał, że skoro powód nabył nieruchomość w dniu 25 października 1996 r., to już w tej dacie mógł wystąpić z żądaniem usunięcia rurociągu lub zapłaty wynagrodzenia, zatem przedawnienie nastąpiło z dniem 25 października 2006 r. Uznał, że z tej przyczyny powód nie może dochodzić wynagrodzenia za korzystanie z nieruchomości także za okres późniejszy, w tym po wezwaniu do zapłaty pismem z dnia 7 marca 2013 r.

Powód złożył apelację, w której wnosił o wydanie orzeczenia reformatoryjnego przez zasądzenie kwoty 187.500 zł, następnie w piśmie procesowym, wniesionym po upływie terminu zaskarżenia, oznaczył wartość przedmiotu zaskarżenia kwotą 188.100 zł i zmienił zakres wniosku apelacyjnego dochodząc zmiany rozstrzygnięcia przez zasądzenie wskazanej kwoty z odsetkami. Na rozprawie apelacyjnej powód cofnął pozew i zrzekł się roszczenia w zakresie należności głównej przekraczającej 170.560 zł.

Wyrokiem z dnia 19 lipca 2016 r. Sąd Apelacyjny w (...) uchylił zaskarżony wyrok w części oddalającej powództwo o zapłatę kwoty przenoszącej 170.560 zł i umorzył postępowanie w tym zakresie, odrzucił apelację w części dotyczącej

odsetek od należności głównej, zmienił zaskarżony wyrok w części oddalającej powództwo o zapłatę kwoty 170.560 zł w ten sposób, że zasądził na rzecz powoda kwotę 90.632,20 zł i oddalił powództwo w pozostałej części, oddalił apelację w pozostałym zakresie.

Rozstrzygnięcie powyższe oparte zostało na następującej podstawie faktycznej. Rurociąg służący do rozprowadzania paliw gazowych ciągu średniego ciśnienia Dn 150 Cn został zbudowany z inicjatywy i staraniem mieszkańców P. w latach 1988-89. Inwestorem był Społeczny Komitet Budowy Gazociągu (...) przy UM P. Gmina przekazała tę sieć gazową Zakładom Gazowniczym Ś., a będąca ich następcą prawnym pozwana korzysta z niego do chwili obecnej. Powód na podstawie umowy sprzedaży z dnia 25 października 1996 r. nabył nieruchomość o powierzchni 0.7551 ha, stanowiącą grunty rolne, przez którą przebiegał gazociąg i jego urządzenia, wiedząc o ich posadowieniu. Prawo własności działek nr (...), stanowiących części tej nieruchomości, utracił w dniu 26 stycznia 2012 r., a działki nr (...) - w dniu 16 kwietnia 2013 r.

Sąd drugiej instancji uzupełnił postępowanie dowodowe i dokonał częściowo odmiennej oceny przesłanki dobrej wiary, odwołując się do okoliczności budowy sieci i jej przekazania poprzednikowi prawnemu pozwanej. Na podstawie pisma (...) Operatora Systemu Dystrybucyjnego sp. z o.o. z siedzibą w Z. z dnia 3 marca 2008 r., stanowiącego jej odpowiedź na wezwanie powoda do uregulowania formy prawnej korzystania z instalacji posadowionej na nieruchomości, ustalił, że dzień 1 marca 2008 r. był datą powzięcia przez przedsiębiorstwo przesyłowe wiadomości o braku zgody właściciela na nieodpłatne korzystanie z niej, co skutkowało obaleniem domniemania dobrej wiary (art. 7 k.c.). Konsekwentnie przyjął, że do tego dnia powód nie mógł dochodzić wynagrodzenia za korzystanie nieruchomości, a końcową datę wyznacza utrata przez niego prawa własności. Sąd Apelacyjny podkreślił błędne stanowisko sądu pierwszej instancji w zakresie terminu przedawnienia. Stwierdził, że należy go liczyć wstecz od daty wniesienia pozwu, zatem roszczenie o wynagrodzenie przysługuje za okres od dnia 1 marca 2008 r. do dnia zbycia nieruchomości. Odnośnie do spornego zakresu korzystania z gruntu przyjął, że obejmuje on także obszar strefy kontrolowanej gazociągu o łącznej szerokości 6 m, wyliczonej na podstawie § 10 ust. 6 pkt 3 lit. b rozporządzenia

Ministra Gospodarki z dnia 26 kwietnia 2013 r. w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać sieci gazowe i ich usytuowanie wynagrodzenie. Uznał, iż mimo posadowienia gazociągu w czasie obowiązywania poprzedniego rozporządzenia, zawierającego bardziej liberalne przepisy dotyczące stref ochronnych, nie można ich uwzględnić, gdyż „normy mają na względzie bezpieczeństwo otoczenia gazociągu i obecne normy surowsze rzutować winny także na okres wcześniejszy”. Ustalił „przy przyjęciu sześciometrowej w sumie strefy ochronnej”, że obszar zajętych działek nr (...) i nr (...) wynosił 66 m², a działki nr (...) - 830 m². Wobec tego, że na działce nr (...) strefa ochronna częściowo pokrywała się ze strefą ochronną innego, przeprowadzonego prostopadle, rurociągu pomniejszył ją odpowiednio o 80 m². Wysokość wynagrodzenia ustalona została na podstawie opinii biegłego jako zmienny, możliwy do osiągnięcia w danym okresie, czynsz dzierżawny nieruchomości pomnożony przez współczynnik $k=0,85$, który wyznaczał, w jakich proporcjach właściciel mógł z niej korzystać przy pierwotnym przeznaczeniu gruntu. Sąd zauważył, że pozwana kwestionowała opinię biegłego, zarówno co do przyjętej strefy ochronnej jak i wyliczeń, oraz wniosła o przeprowadzenie dowodu z opinii innego biegłego, ale wniosek uznał za niecelowy, zmierzający do przedłużenia postępowania oraz powiększenia kosztów. Odwołał się przy tym do opinii biegłego z prawomocnie zakończonej sprawy z powództwa W. B. przeciwko innemu pozwanemu (sygn. akt I C (...)), w której przyjęto zbliżone stawki czynszu i współczynnik 0,75. Wyliczył wynagrodzenie za korzystanie z nieruchomości w łącznej kwocie 90.632 zł, wskazując jako podstawę prawną zasądzenia art. 230 k.c. w zw. z art. 225 k.c. w zw. z art. 224 § 2 k.c.

Skargę kasacyjną od wyroku Sądu Apelacyjnego złożyła pozwana, oznaczając zakresem zaskarżenia orzeczenie w całości i odpowiednio formułując wniosek skargi. Skarga, oparta na obu podstawach kasacyjnych (art. 398³ § 1 pkt 1 i 2 k.p.c.), w ramach naruszenia prawa materialnego wskazuje:

- art. 225 § 1 w zw. z art. 352 § 1 i art. 230 oraz art. 140 k.c., poprzez błędną wykładnię i niewłaściwe zastosowanie, przejawiające się w przyjęciu niewłaściwej metodologii wyliczeń wynagrodzenia za korzystanie z nieruchomości, opartej na szerokości tzw. „strefy kontrolowanej”, zamiast w oparciu o zakres ograniczenia prawa własności,

- § 10 ust. 6 pkt 3 lit. b w zw. z art. 6 pkt 1 lit. d i § 2 pkt 30 w zw. z 110 pkt 1 rozporządzenia Ministra Gospodarki z dnia 26 kwietnia 2013 r. w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać sieci gazowe i ich usytuowanie poprzez niewłaściwe zastosowanie przepisów dotyczących gazociągu wysokiego ciśnienia, podczas gdy na nieruchomości posadowiono gazociąg średniego ciśnienia oraz poprzez zastosowanie wymiarów stref kontrolnych z rozporządzenia z 2013 r., podczas gdy gazociąg został wybudowany przed dniem 12 grudnia 2001 r., zatem zastosowanie powinny mieć zasady wynikające z załącznika nr 2 do rozporządzenia,

- § 9 ust. 6 pkt 2 w zw. z § 5 pkt 1 lit. b i § 2 pkt 5 rozporządzenia z dnia 30 lipca 2001 r. w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać sieci gazowe poprzez ich niezastosowanie, względnie niezastosowanie Załącznika A1 (tabela 1, lp. 2) do rozporządzenia Ministra Przemysłu z dnia 24 czerwca 1989 r. w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać sieci gazowe w zw. z § 5 ust. 1 i 2 tego rozporządzenia, względnie niezastosowanie Normy branżowej nr (...) w zw. z § 5 rozporządzenia Ministra Górnictwa z dnia 18 sierpnia 1978 r. w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać sieci gazowe, względnie niezastosowanie Załącznika nr II (tabela 2, lp.1) w zw. z § 110 pkt 1 rozporządzenia z 2013 r.

W ramach podstawy naruszenia przepisów postępowania skarga wskazuje art. 232 w zw. z art. 278 § 1 k.p.c. poprzez brak jednoznacznego ustalenia przez sąd drugiej instancji okoliczności istotnej dla rozstrzygnięcia sprawy, tj. maksymalnego ciśnienia roboczego gazociągu, art. 233 § 1 *in fine* k.p.c. poprzez brak wszechstronnego rozważenia zgromadzonego w sprawie materiału dowodowego, m.in. nieuwzględnienie przy orzekaniu okoliczności dotyczącej dokładnej daty wybudowania (oddania do eksploatacji) gazociągu, istotnej dla ustalenia strefy ochronnej.

Sąd Najwyższy zważył:

1. W pierwszym zakresie rozważyć należy zakres zaskarżenia wyznaczony skargą kasacyjną pozwanej. Obejmuje ona orzeczenie sądu drugiej instancji

w całości, w tym postanowienie o odrzuceniu apelacji powoda w części (pkt 2). Od postanowienia tego, jako kończącego postępowanie, przysługuje do Sądu Najwyższego jedynie zażalenie (art. 398¹ § 2 k.p.c.). W zakresie dotyczącym uchylenia wyroku Sądu Okręgowego w części i odpowiednio umorzenia postępowania na skutek cofnięcia pozwu ze zrzeczeniem się roszczenia (pkt 1), oddalenia apelacji powoda (pkt 4), zmiany redakcyjnej tego orzeczenia powtarzającej, w ramach oddalenia apelacji powoda, rozstrzygnięcie o oddaleniu powództwa w części (pkt 3b) skarga kasacyjna jest niedopuszczalna. Judykatura zgodnie obecnie przyjmuje, że przesłanką dopuszczalności środka zaskarżenia jest pokrzywdzenie orzeczeniem, chyba że interes publiczny wymaga jego merytorycznego rozpoznania (por. uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 15 maja 2014 r. III CZP 88/13, OSNC 2014, nr 11, poz. 108, której nadano moc zasady prawnej). Takie pokrzywdzenie (gravamen) zachodzi wtedy, gdy zaskarżone orzeczenie jest obiektywnie w sensie prawnym niekorzystne dla skarżącego, gdyż z punktu widzenia skutków związanych z jego prawomocnością materialną nie uzyskał takiej ochrony prawnej, którą zamierzał osiągnąć przez procesowo odpowiednie zachowanie w postępowaniu poprzedzającym wydanie orzeczenia. Podstawą powyższego stanowiska jest ocena, że tylko potrzeba uzyskania ochrony prawnej (interesu prawnego) racjonalizuje możliwość korzystania ze środków zaskarżenia i nie narusza ich istoty. Wskazane prawomocne rozstrzygnięcia zgodne są z interesem pozwanej, która nie powołała żadnych argumentów uzasadniających odmienny pogląd, w tym odnoszących się do przesłanek publiczno-prawnych.

Z tych względów skarga kasacyjna w przedstawionym zakresie podlega odrzuceniu jako niedopuszczalna (art. 398⁶ § 3 k.p.c.).

2. Zagadnienie, czy właścicielowi nieruchomości przysługuje roszczenie o wynagrodzenie za korzystanie z niej wobec posiadacza służebności przesyłu (służebności gruntowej o treści odpowiadającej służebności przesyłu), po okresie rozbieżności w piśmiennictwie i orzecznictwie, przestało być sporne. Przyjęto, że przysługuje ono na podstawie art. 224 § 2 i art. 225 w zw. z 230 oraz art. 352 § 2 k.c. (por. uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 26 listopada 2014 r., III CZP 45/14, OSNC 2015, nr 5, poz. 54, uchwała Sądu Najwyższego

z dnia 24 lipca 2013 r., III CZP 36/13, OSNC 2014, nr 3, poz. 24). Zgodzono się, że takie roszczenie jest następstwem ingerencji w prawo własności o charakterze bezwzględny i nie ma charakteru odszkodowawczego ani z bezpodstawnego wzbogacenia, nie rekompensuje strat ani korzyści nieuzyskanych przez właściciela, jakkolwiek taki interes faktycznie zaspokaja (por. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 8 września 2011 r., III CZP 43/11, OSNC 2012, nr 2, poz. 18, wyrok Sądu Najwyższego z dnia 29 maja 2014 r., V CSK 398/13, nie publ.). W tych sprawach zachowała aktualność uchwała Sądu Najwyższego z dnia 10 lipca 1984 r., III CZP 20/84 (OSNC 1984, nr 12, poz. 209), mająca moc zasady prawnej, w myśl której wynagrodzenie za bezumowne korzystanie z lokalu mieszkaniowego przez najemcę, który utracił tytuł prawny do dalszego zajmowania lokalu, lub przez innego użytkownika lokalu bez tytułu, powinno odpowiadać należnościom za najem danego lokalu, zatem o jego wysokości decyduje przeciętny czynsz, jaki nieuprawniony posiadacz musiałby zapłacić za korzystanie z nieruchomości w czasie trwania swego władztwa, gdyby było ono oparte na takim tytule (por. uzasadnienie cyt. uchwały z dnia 8 września 2011 r., III CZP 43/11). Zastosowanie mają przeciętne stawki rynkowe za korzystanie z danego rodzaju rzeczy, uwzględniające koszty jakie musiałby ponieść posiadacz, gdyby miał odpowiedni tytuł prawny (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 11 lutego 2004 r., I CK 206/03, z dnia 6 października 2006 r., V CSK 192/06, nie publ.). Wynagrodzenie nie wyraża się różnicą pomiędzy wartością nieruchomości obciążonej przez urządzenia przesyłowe i pozbawionej tych urządzeń (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 19 października 2016 r., V CSK 29/16, nie publ.). Zwracając uwagę na różnice między posiadaniem w rozumieniu art. 336 k.c. a swoistym posiadaniem w zakresie służebności (art. 352 § 2 k.c.) oraz ograniczoną, ale nadal istniejącą po stronie właściciela możliwość wykonywania uprawnień przyjęto, że wynagrodzenie nie może przekraczać wartości gruntu, a zakres ograniczenia własności decyduje o metodzie liczenia rekompensaty (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 3 lutego 2010 r., II CSK 444/09, nie publ., wyrok Sądu Najwyższego z dnia 29 września 2011 r., IV CSK 84/11, nie publ.). Dalsze korzystanie z nieruchomości przez właściciela nie wyklucza skuteczności dochodzenia przez niego wskazanych roszczeń (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 17 czerwca 2005 r., III CK 685/04,

nie publ., z dnia 29 września 2011 r., IV CSK 84/11), aczkolwiek wpływa na jego wysokość wynagrodzenia (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 8 czerwca 2005 r., V CK 679/04, nie publ.). Każdorazowo w indywidualnych okolicznościach danej sprawy należy uwzględniać stopień ingerencji w treść prawa własności oraz jego wartość w kontekście spodziewanych przez właściciela korzyści z uszczuplenia tego prawa (por. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 17 czerwca 2005 r., III CZP 29/05, OSNC 2006, nr 4, poz. 64). W szczególności nie ma znaczenia hipotetyczne założenie optymalnego sposobu wykorzystywania nieruchomości przewidziane w planie zagospodarowania przestrzennego lub studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, tylko faktyczny i prawny sposób korzystania, do którego była ona przeznaczona, przystosowana i wykorzystywana (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 29 maja 2014 r., V CSK 398/13, nie publ.).

3. Istotą problemu prawnego występującego w przedmiotowej sprawie jest, czy wynagrodzenie za korzystanie z nieruchomości przez przedsiębiorstwo przesyłowe, w zakresie odpowiadającym treścią służebności, dochodzone przez właściciela na podstawie przepisów prawa rzeczowego (art. 225 w zw. z art. 224 § 2 k.c. i art. 352 § 2 k.c.), powinno uwzględniać strefy kontrolowane (ochronne) wyznaczone na podstawie przepisów określających warunki techniczne sieci gazowych i ich usytuowania, a jeśli tak to czy obowiązujących w dacie budowy gazociągu czy dochodzenia wynagrodzenia. Jego wyjaśnienie determinuje ocenę zasadności zarzutów podniesionych w ramach obu podstaw kasacyjnych. Judykatura, jak dotąd, nie odniosła się wprost do zagadnienia. W wyroku z dnia 17 czerwca 2005 r., III CK 685/04 (nie publ.) Sąd Najwyższy uznał, że władztwo przedsiębiorstwa eksploatującego gazociąg odpowiada faktycznemu władztwu wynikającemu z prawa służebności, co pozwala uznać je za posiadacza służebności, do którego na podstawie art. 352 § 2 k.c. stosuje się odpowiednio przepisy o posiadaniu rzeczy, w tym art. 224 § 2 - art. 225 k.c. W uchwale Sądu Najwyższego z dnia 11 grudnia 2015 r., III CZP 88/15 (OSNC 2016, nr 12, poz. 144) wskazano jedynie, że obszar strefy kontrolowanej określonej w § 10 w zw. z § 110 rozporządzenia Ministra Gospodarki z dnia 26 kwietnia 2013 r. w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać sieci gazowe i ich usytuowanie (Dz. U. z 2013 r., poz. 640) oraz w załączniku nr 2 do tego rozporządzenia nie

pokrywa się z zakresem obciążenia nieruchomości służebnością przesyłu (art. 305¹ k.c.), ustanowioną dla gazociągu wybudowanego przed dniem 12 grudnia 2001 r. Sąd Najwyższy odmówił jednocześnie podjęcia uchwały w zakresie pytania, czy wynagrodzenie za ustanowienie takiej służebności związanej z gazociągiem wybudowanym przed dniem 12 grudnia 2001 r. powinno obejmować również wynagrodzenie za istnienie obciążenia nieruchomości wynikającego ze stref kontrolowanych określonych poza pasem służebności przesyłu oraz na podstawie przepisów, które weszły w życie po wybudowaniu gazociągu. W uzasadnieniu uchwały wskazał, że podstawą kompensowania szkód powstałych w następstwie legalnych działań administracji w zakresie planowania przestrzennego lub legalnych działań inwestorów, w tym uchwalenia lub zmiany planu zagospodarowania przestrzennego, przygotowania i realizacji inwestycji polegających na posadowieniu urządzeń przesyłających gaz i powstaniu strefy kontrolowanej, są przede wszystkim przepisy ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym. Od 1 stycznia 1995 r. odszkodowania mogły być dochodzone na podstawie przepisów dotyczących skutków wydania decyzji o lokalizacji inwestycji celu publicznego albo wydania decyzji o warunkach zabudowy. Wcześniejsze legalne ograniczenia własności wynikające z planu zagospodarowania przestrzennego podlegały kompensacie w wypadkach wyjątkowych (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 27 marca 2014 r., III CSK 161/13, OSNC 2015, nr 4, poz. 45). Zwrócił uwagę, że cytowane rozporządzenie Ministra Gospodarki z dnia 26 kwietnia 2013 r. jest jedynie aktem wykonawczym dla prawa budowlanego. W postanowieniu z dnia 9 sierpnia 2016 r., II CSK 770/15 (nie publ.) częściowo odmiennie przyjęto, że obszar strefy kontrolowanej określonej w § 10 w związku z § 110 rozporządzenia Ministra Gospodarki z dnia 26 kwietnia 2013 r. w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać sieci gazowe i ich usytuowanie (Dz. U. 2013 r., poz. 640) oraz w załączniku nr 2 do tego rozporządzenia, nie pokrywa się z zakresem obciążenia nieruchomości służebnością przesyłu ustanowioną dla gazociągu wybudowanego przed dniem 12 grudnia 2001 r., a ograniczenia właściciela nieruchomości związane z ustanowieniem strefy kontrolowanej, znajdującej się

poza pasem służebności przesyłu, mogą być kompensowane w ramach wynagrodzenia za ustanowienie służebności przesyłu (art. 305² § 2 k.c.).

Aby rozstrzygnąć, czy stanowisko to można podzielić także w zakresie roszczeń uzupełniających właściciela nieruchomości kierowanych przeciwko posiadaczowi z tytułu bezumownego korzystania z nieruchomości na podstawie art. 225 w zw. z art. 224 § 2 i art. 352 § 2 k.c., należy dokonać analizy stanu prawnego dotyczących posadowiania gazociągów.

Rozporządzenie Ministra Górnictwa z dnia 18 sierpnia 1978 r. w sprawach warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać sieci gazowe, wydane na podstawie art. 6 ust. 2 ustawy z dnia 24 października 1974 r. (Dz.U. Nr 21, poz. 94) Prawo budowlane, przedmiot regulacji oznaczało w sposób odpowiadający jego tytułowi (§ 1). Wskazywano, że minimalne odległości sieci gazowych od obiektów terenowych, zapewniające bezpieczeństwo ludzi i mienia oraz warunki, jakie powinny być zachowane w stosunku do obiektów terenowych określają odrębne przepisy. W rozporządzeniu Ministra Przemysłu z dnia 24 czerwca 1989 r. w sprawach warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać sieci gazowe (Dz.U. Nr 45, poz. 243), wydanym na podstawie art. 6 ust. 2 ustawy z dnia 24 października 1974 r. Prawo budowlane stwierdzono, że jego przepisy stosuje się przy projektowaniu, budowie, przebudowie i rozbudowie sieci gazowych oraz remoncie połączonym z ich modernizacją. Wprowadzono pojęcie „obektu terenowego”, przez który rozumieć należało obiekt naturalny lub sztuczny usytuowany nad lub pod powierzchnią ziemi, który ze względu na swój charakter może podlegać szkodliwym działaniom sieci gazowej, lub sam szkodliwie na nią oddziaływać. Do takich obiektów zaliczono m.in. budynki użyteczności publicznej, budynki mieszkalne miejskie i wiejskie, stacje benzynowe, różnego rodzaju tory, przewody i kable, linie elektroenergetyczne, drzewa wyznaczając dla nich „minimalne odległości podstawowe” liczone odpowiednio od ich obrysów i uzależnione od średnicy gazociągu oraz jego ciśnienia nominalnego, z możliwością ich pomniejszenia o 25%. Odległości te miały odpowiednie zastosowanie przy ustalaniu odległości projektowanych obiektów terenowych stosunku do istniejących gazociągów i stacji gazowych. Podobne rozwiązania przyjęto w rozporządzeniach Ministra Przemysłu i Handlu z dnia 14 listopada 1995 r.

w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać sieci gazowe (Dz.U. Nr 139, poz. 686) oraz Ministra Gospodarki z dnia 30 lipca 2001 r. w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać sieci gazowe (Dz. U. Nr 97, poz. 1055), wydanych na podstawie delegacji z art. 7 ust. 2 pkt 2 ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (jedn. tekst: Dz. U. z 2010 r., Nr 243, poz. 1623 ze zm.), wskazując, że mają one zastosowanie przy projektowaniu, budowie, przebudowie sieci gazowych służących do przesyłania i dystrybucji paliw gazowych. Dopiero w rozporządzeniu z 2001 r. zaniechano wcześniejszego sposobu określania odległości rurociągu od innych obiektów, wprowadzając nowe pojęcie „strefy kontrolowanej”, rozumianej jako obszar wyznaczony po obu stronach sieci gazociągu, w którym operator sieci gazowej podejmuje czynności w celu zapobieżenia działalności mogącej mieć negatywny wpływ na trwałość i prawidłową eksploatację gazociągu. Dla gazociągów układanych w ziemi i pod ziemią miały być wyznaczone, na okres eksploatacji, strefy kontrolowane, których linia środkowa pokrywa się z osią gazociągu. W tych strefach operator sieci gazowej był upoważniony do kontroli wszelkich podejmowanych działań, mogących spowodować uszkodzenie gazociągu. Ustalono ponadto, zależną od ciśnienia gazu i średnicy gazociągu, szerokość stref kontrolowanych, w których nie można było wznosić budynków, urządzać stałych składów i magazynów, sadzić drzew oraz nie powinna być podejmowana żadna działalność mogąca zagrozić trwałości gazociągu podczas jego eksploatacji. Dopuszczono urządzenie nad gazociągiem parkingów. Przepis przejściowy (§ 89) stanowił, że przepisów rozporządzenia nie stosuje się m.in. do gazociągów wybudowanych przed dniem jego wejścia w życie i dla których przed tym dniem wydano pozwolenie na budowę. Rozporządzenie pozostało uchylone z dniem 4 września 2013 r. rozporządzeniem Ministra Gospodarki z dnia 26 kwietnia 2013 r. w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać sieci gazowe i ich usytuowanie (Dz. U. 2013, poz. 640), którego zastosowanie ograniczono do projektowania, budowy, przebudowy sieci gazowej służącej do transportu gazu ziemnego. Zdefiniowano w nim pojęcie „strefy kontrolowanej”, rozumianej jako obszar wyznaczony po obu stronach sieci gazociągu, którego linia środkowa pokrywa się z osią gazociągu, w którym przedsiębiorstwo energetyczne zajmujące się transportem gazu ziemnego

podejmuje czynności w celu zapobieżenia działalności mogącej mieć negatywny wpływ na trwałość i prawidłowe użytkowanie gazociągu. Stwierdzono, że na okres użytkowania gazociągów trzeba wyznaczyć strefy kontrolowane, w jakich należy kontrolować wszelkie działania, które mogłyby spowodować uszkodzenie lub mieć inny negatywny wpływ na jego użytkowanie i funkcjonowanie. W strefach nie należy wznosić obiektów budowlanych, urządzać stałych składów i magazynów oraz podejmować działań mogących spowodować uszkodzenie gazociągu podczas jego użytkowania. Nie mogą w niej rosnąć drzewa. Wszelkie prace w tych strefach mogą być prowadzone tylko po wcześniejszym uzgodnieniu sposobu ich wykonania z właściwym operatorem sieci gazowej. Szerokość stref kontrolowanych została uzależniona od maksymalnego ciśnienia roboczego gazociągu. W załączniku nr 2 rozporządzenia określono ponadto szerokość stref kontrolowanych gazociągów o określonym ciśnieniu, odmiennie dla ułożonych w ziemi przed dniem 12 grudnia 2001 r., lub dla których przed tym dniem wydano pozwolenie na budowę i dla wybudowanych w okresie od dnia 12 grudnia 2001 r. do dnia wejścia w życie rozporządzenia, lub dla których przed tym dniem wydano pozwolenie na budowę. Oceniając zakres zastosowania tych przepisów wskazać należy na wyrok Trybunału Konstytucyjnego, który stwierdził, że art. 7 ust. 2 pkt 2 ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane, zawierający delegację dla wydania wskazanych rozporządzeń nie może być rozumiany jako podstawa ograniczenia praw i wolności właścicieli nieruchomości, tylko ustalania norm technicznych (por. wyrok z dnia 11 maja 1999 r., P 9/98 OTK 1999, nr 4, poz. 75). Podobnie sądy administracyjne, dokonując oceny przepisu § 89 cytowanego rozporządzenia Ministra Gospodarki z dnia 30 lipca 2001 r., przyjęły, że funkcją tych przepisów przejściowych jest umożliwienie pozostawienia sieci już wybudowanych zgodnie z dotychczasowymi wymaganiami oraz umożliwienie zastosowania wcześniej obowiązujących przepisów w wypadku remontu lub przebudowy tych gazociągów, a nie stosowanie nowych normatywów odległościowych. Wskazano, że przepis ten ma znaczenie wyłącznie dla budowy sieci gazowej i nie uzasadnia ograniczeń realizacji obiektów obecnie lokalizowanych w pobliżu gazociągów na poprzednich zasadach (por. wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 12 marca 2009 r., II OSK

337/08, wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 11 września 2013 r., II OSK 900/12 - nie publ.).

W ocenie Sądu Najwyższego przesądzające znaczenie należy przypisać temu, że strefy ochronne gazociągów (przy odmiennym nazewnictwie wynikającym z kolejnych rozporządzeń, tj. minimalna odległość od obiektów terenowych, podstawowa odległość od obiektów terenowych z możliwością zmniejszenia o 25%, strefa kontrolowana) każdorazowo stanowiły pojęcie normatywne, wprowadzające z mocy prawa ograniczenia prawa własności oraz równolegle ograniczenia dla inwestorów w kolejnych przedsięwzięciach inwestycyjnych. Wyznaczające je ograniczenia zawarto w aktach wykonawczych prawa budowlanego, zatem źródłem było prawo publiczne, a nie cywilne. Wszyscy inwestorzy, w tym przedsiębiorstwa przesyłowe byli zobowiązani, a nie uprawnieni do ich stosowania zarówno przy rozpoczęciu każdej kolejnej inwestycji (budowy, rozbudowy, przebudowy), jak i do sprawowania i nadzoru nad przestrzeganiem przez osoby trzecie w trakcie eksploatacji sieci (funkcja kontrolna). Celem wprowadzenia „stref ochronnych” nie było więc poszerzenie zakresu władztwa przedsiębiorstwa przesyłowego nad nieruchomością poprzez posiadanie, pobieranie korzyści jako podstawy przysporzenia, prowadzącego do powiększenia jego majątku, tylko zapewnienie bezpiecznych warunków eksploataowania i funkcjonowania gazociągu w danym otoczeniu. Tworzono je w oznaczonym czasie uwzględniając istniejące ograniczenia stanu faktycznego i jednocześnie utrwalając je, a tym samym na przyszłość wyznaczając zakres wykonywania prawa własności. Określenie granic strefy kontrolowanej dla właściciela nieruchomości jest jedynie źródłem obowiązków biernego zachowania, w zasadzie nie ulegających zmianie.

Roszczenie o wynagrodzenie za bezumowne korzystanie z nieruchomości kierowane przez właściciela przeciwko przedsiębiorstwu przesyłowemu powinno obejmować taki sam teren jak wynagrodzenie za ustanowienie służebności. Granice przedmiotowe korzystania nie ulegają bowiem zmianie, powstaje tylko tytuł prawny (ograniczone prawo rzeczowe). Brakiem konsekwencji byłoby przyjęcie, że wynagrodzenie za ustanowienie służebności przesyłu (służebności gruntowej o treści odpowiadającej służebności przesyłu) może być niższe, przy takim samym

zakresie kontynuowanego władztwa, jak wynagrodzenie za bezumowne korzystanie z nieruchomości. Powstałaby wówczas wątpliwość czy właścicielowi przeciwko mającemu służebność przysługuje nadal roszczenie o dodatkowe wynagrodzenie.

W tym stanie rzeczy cel ustanowienia tzw. stref ochronnych, ich zakres przedmiotowy, związane z nimi prawa oraz obowiązki właściciela i przedsiębiorstwa przesyłowego wykluczają uzyskanie wynagrodzenia w oparciu o przepisy odnoszące się do roszczeń uzupełniających.

Konsekwentnie chybione są podstawy skargi kasacyjnej, w zakresie podlegającym merytorycznemu rozpoznaniu, co do zasadniczej części. Trafna jest jedynie podstawa naruszenia prawa materialnego wskazująca na błędną wykładnię, a w następstwie niewłaściwe zastosowanie art. 225 w zw. z art. 352 § 1 i art. 230 oraz art. 140 k.c., przez przyjęcie błędnej metodologii wyliczeń wynagrodzenia za korzystanie z nieruchomości, opartej na szerokości tzw. „strefy kontrolowanej”, zamiast w oparciu o zakres ograniczenia prawa własności. Naruszenie to uzasadnia podstawę kasacyjną z art. 398³ § 1 pkt 1 k.p.c. w stopniu skutkującym koniecznością wydania orzeczenia kasatoryjnego oraz przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania (art. 398¹⁵ § 1 k.p.c.). O kosztach postępowania kasacyjnego orzeczono w oparciu o art. 108 § 2 k.p.c. w zw. z art. 391 § 1 i art. 398²¹ k.p.c.

jw

r.g.